

't Inschrien

vijfde jaargang nr. 4, oktober 1973

Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard

Kopij zenden aan:

Th.L.M. van Stapele, Javastraat 24 Hengelo, tel. 05400-20419

Redactie:

J.J.H. Meijer, Hengelo , eindredacteur

Olde Meulenweg 2 7554 RL Hengelo, tel. 05400-12851

A. Buter, Borne

H.H. Hagens, Almelo

J. Overbeeke, Haaksbergen

Administratie:

Mej. G.A. Weussink, Kortenaerstraat 20-II Enschede tel. 05420-10206

Abonnementsprijs f 7,50 per jaar

Kwartaaluitgave

VERENIGING OUDHEIDKAMER TWENTE

ISSN 0166-3984

Het erve Zwartkate in de Esmarke

Onlangs werd mij door de heer Ir. H. B. Robers te Hengelo een bundel oude papieren ter hand gesteld betreffende het erve Zwartkate in de Esmarke, gemeente Enschede. De papieren zijn het eigendom van de heer B. E. Akkerman te Enschede en zij hebben betrekking op de periode 1744 - 1909.

Zoals gewoonlijk, wanneer ik (tijdelijk) zo'n bundel oude papieren ter beschikking krijg, heb ik een inventaris er van opgemaakt. Eén stuk uit dit huisarchief is mijns inziens bijzonder de aandacht waard, n.l. een huwelijkscontract tussen Gerrit Berenbroek en Janna Tesink uit het jaar 1837. In dit huwelijkscontract is opgenomen een lijst van roerende goederen, aanwezig op het erve Zwartkate, met de aan de goederen toegekende waarde. Deze lijst wil ik hier graag publiceren, voorafgegaan door een korte historische schets van dit erf.

Swarte Cote wordt het eerst in schriftelijke bronnen genoemd in het jaar 1475. In dat jaar hief bisschop David van Bourgondie als landsheer in Overijssel een buitengewone belasting, schatting genaamd. Voor Twente werd daartoe door Roelof van Bevervoorde, rentmeester voor de bisschop over Twente, een Schattingsregister aangelegd, waarin voorkomen de namen van alle toen in Twente aangeslagen boerenerven. In 1953 werd dit 'Schattingsregister van Twente van 1475' bewerkt door drs. A. L. Hulshoff en uitgegeven door de Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis.

Bij deze schatting werden alle volgwaaarde erven, d.w.z. de boerderijen

met een vol aandeel in de marke, aangeslagen voor twee schilden. De niet-volgewaarde erven, die dus minder rechten in de marke hadden, werden aangeslagen voor één schild. Een schild vertegenwoordigde de geldswaarde van 1½ gouden rijns gulden. Zwartkate, meestal genoemd Zwartkot, was zoals de naam al zegt, een katerstede, een niet-volgewaard erf, en betaalde derhalve toen in 1475 één schild belasting. Belastingregisters, bewaard gebleven in het Rijksarchief te Zwolle, maken ons duidelijk, dat het erve Zwartkot in de zeventiende en de achttiende eeuw steeds een klein boerenbedrijfje is geweest en ook niet of nauwelijks groeide in die tijd. In 1601 behoorde bij de boerderij zes schepel bouwland en zes schepel weideland. In 1750 werd dit uitgebreid met 2 schepel bouw- en weideland ter waarde van f 80,-. Sinds deze tijd groeit het erf gestaag tot het peil van de grotere Enschedese bedrijven.

De oudste stukken uit het huisarchief dateren ook uit het begin van deze periode van groei. Met name in de bewaard gebleven huwelijkscontracten zien we, dat leden van de familie Zwartkot steeds trouwden met 'de grote boeren' in Enschede.

Zwartkot was een leen van het Huis Heeckeren bij Goor. Vanaf de Middeleeuwen zien wij in Twente meestal die constructie, dat de leenheer een boerderij beleent aan een leenman. Deze leenman verpacht dan weer de boerderij aan de daarop wonende boer. Hoe die leensituatie bij Zwartkot geweest is vòòr 1601, is niet bekend, doch vanaf 1601 werden de bewoners van dit erf rechtstreeks zelf beleend met hun boerderij. Zij hadden dus vanaf plm. 1600 de status van leenman en niet die van pachter.

In het door de Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis uitgegeven, door mr. A.

Haga bewerkte 'Repertorium op de leenprotocollen van het huis Heeckeren', lezen we uit de beleningen de hele reeks van mannelijke opvolgers op Swartkot van 1675 tot 1781.

In 1675 werd beleend Hendrik Swartcaete, in 1697 diens zoon Swafert ten Swartecathe, in 1749 diens zoon Hendrik ten Swartcate. In 1765 wordt beleend Harmen Swartkate, als voogd en oom van de nog minderjarige zoon van Hendrik vnd., Jan Swartkate, terwijl deze Jan in 1772, dan meerderjarig geworden, zelf beleend wordt. In de Franse tijd wordt het leenstelsel afgeschaft. De leenmannen worden daarmee de eigenaren van hun leengoederen, zodat ook Jan Swartkate zich vanaf die tijd eigenaar van zijn erf kan noemen.

Jan Swartkate, gehuwd met Geertjen Roolvink, had drie kinderen, n.l. één dochter Janna, welke huwde met Jan Tesink en twee zoons, Laurens en Jannes, welke beide ongehuwd bleven. Deze beide ongehuwde broers erfden de boerderij Swartkot.

Als hulp in het bedrijf haalden zij bij zich in huis de via Geertje Roolvink aan hun verwante Gerrit Berenbroek. Eveneens lieten zij bij zich inwonen Janna Tesink, dochter van hun zuster, voor het voeren van de huishouding. De aldus samengebrachte jongelui trouwden in 1837. Bij dit huwelijkscontract is opgenomen de hier boven genoemde lijst van roerende goederen, welke hieronder volgt:

1 Een eiken houten kast, gewaardeerd op acht gulden	f 8,00
2 Vier onderbedden, vier bovenbedden, acht kussens, vier peeluwen, acht lakens, zestig gulden	f 60,00
3 Eene vierkante opsla, en eene ronde tafel, vijf gulden	f 5,00
4 Eene vriesche hangklok, zes gulden	f 6,00
5 Vier koperen Schenkketels, tien gulden	f 10,00
6 Twee wateremmers, vijftig zeventig cents	f 0,75
7 Eene groote koperen ketel, zes gulden	f 6,00
8 Twee melkemmern, vijftig cent	f 0,50
9 Drie ijzeren potten, met stolpen, twee gulden	f 2,00
10 Een koperen en een blikken koffijkan, een gulden	f 1,00
11 Eene karne, met ijzeren banden, een gulden	f 1,00
12 Zes bonte aarden groote schotels, en twaalf dito borden, een gulden	f 1,00
13 Twee snijsompen met messen, drie gulden	f 3,00
14 Een kafmolen, twaalf gulden	f 12,00
15 Acht koekuvens, twee gulden	f 2,00
16 Een waschkuven, een gulden vijftig cents	f 1,50
17 Twee weefgetouwen, met toebehoren, twintig gulden	f 20,00
18 Acht stoelen, vier gulden	f 4,00
19 Een jagtgeweer, twee gulden	f 2,00
20 Drie kisten, vijftien gulden	f 15,00
21 Een vleeschvat, met eenig daarin zijnd spek, zes gulden	f 6,00
22 Twee gaffels, vijf dorschvlegels, vijftig cents	f 0,50
23 Vier grepen, en drie spaangrepen, drie gulden	f 3,00
24 Twintig melkbekkers, een gulden	f 1,00
25 Drie Nederlandsche mudden gedorschte rogge, twaalf gulden	f 12,00
26 Twee paarden, zeventig gulden	f 70,00
27 Zes koeijen, honderttweintig gulden	f 120,00
28 Een os, dertig gulden	f 30,00
29 Twee kalveren, acht gulden	f 8,00
30 Twee koeijen gust,	

- veertig gulden *f* 40,00
 31 Eenig spek, en geraakt
 vleesch, tien gulden *f* 10,00
 32 Eenig dito, vijf gulden *f* 5,00

In de schuur

- 33 Twee boerenwagens, waar-
 van een met ijzeren beslag,
 twintig gulden *f* 20,00
 34 Twee stortekarren,
 tien gulden *f* 10,00
 35 Eenigen voorraad van turf,
 vijfentwintig gulden *f* 25,00
 36 Eenig stroo, drie gulden *f* 3,00
 37 Een ploeg, met ijzer, en twee
 egden, vijf gulden *f* 5,00

Gewassen op den lande

- 38 Twee bunders, vijftig roeden
 gezaai, met rogge, honderd
 gulden *f* 100,00
 39 Twintig roeden gezaai met
 haver, acht gulden *f* 8,00
 40 Twintig roeden gezaai met
 gerst, zes gulden *f* 6,00
 41 Veertig roeden gezaai met
 aardappelen,
 twintig gulden *f* 20,00
 42 Tien roeden gezaai met
 boekweit, vier gulden *f* 4,00

- 43 Vijftien roeden gezaai met
 vlas, vijf gulden *f* 5,00
 44 Tien roeden gezaai met
 raapen, acht gulden *f* 8,00
 45 Het op stam staande gras
 van zestig roeden grootte,
 dertig gulden *f* 30,00

To zover deze lijst.

In 1837 was dus het erve Zwartkot overgegaan in handen van de familie Berenbroek. Van hen ging het door huwelijk over aan de familie Roerink. Rond 1909 werd de boerderij door de ene Roerink verpacht aan een familie-lid, A. J. Roerink. In 1909 werd de boerderij in het openbaar geveild. De meeste percelen, met de boerderij, werd toen gekocht door de heer A. J. Roerink, een voorzaat van de huidige bewoner. Enige jaren geleden werd de boerderij door de gemeente Enschede aangekocht i.v.m. het uitbreidingsplan Stroinkslanden-Noord. Evenwel, doordat het gebouw is geplaatst op de Monumentenlijst, zal het gespaard blijven.

Hengelo

J. J. H. Meijer

Het erve Zwartkate in de Esmarke

Het oude kabinet

In een werkplaats, op een klein dorpje werd ik vervaardigd. Het licht viel maar schaars door de kleine raampjes naar binnen. Geen wonder, wij schreven toen 1772. Maandenlang had de oude meubelmaker aan mij gewerkt, mij geschapen. Ik was er trots op dat al mijn delen waren samengesteld uit het beste hout. En nu werd de laatste hand gelegd aan het koperbeslag op de laden en om het sleutelgat van de grote deuren. Voornaam en sierlijk glansde dat koper op het edele hout. Ik was nieuwsgierig naar mijn toekomstige eigenaresse. Nog enige tijd stond ik daar en elke dag streken de handen van de oude meubelmaker liefkozend langs mijn glanzend oppervlak. En plotseling op een mooie voorjaarsdag werden drie mensen binnengeleid door de oude man. Het jonge meisje was allerliefst. Uit de witte knipmuts keek een fijn gezichtje. Het ranke figuurtje werd nauw omsloten door het stijve jak. Ze had alleen maar ogen voor mij. En evenals de oude man dat gedaan had, zo streken ook haar handen bewonderend langs het glanzende hout en de gebogen laden. 'Zullen we dit kabinet maar kopen voor jou', vroegen de ouders. Het lieve gezichtje knikte.

Enige dagen later werd ik gedeeltelijk uit elkaar genomen, op een boerenwagen geplaatst en de tocht naar mijn eigenlijke tehuis ving aan. Het begon al donker te worden toen wij de boerderij bereikten, geheel omringd door hoog geboomte.

Maar zij stond al op de uitkijk. En nog diezelfde avond werd ik weer opgezet door de man die mij ook vervaardigd

had. Dit werk liet hij niet aan anderen over. Zijn schepping was voltooid, deze opstelling in een waardige omgeving was het laatste. De volgende dag zou hij weer vertrekken naar zijn dorp en dan zouden zijn handen weer zoeken naar 'n nieuw object. Zo mogelijk nog schoner en degelijker dan het voorgaande.

Rust was mij de komende dagen niet beschoren. Ik begreep het, de bruiloft was aanstaande. Zorgzame handen vulden mijn binnenste, sneeuwwit linnen van handgesponnen garen tot kunstige wollen samengevoegd, stapels hemden, lakens en slopen van datzelfde linnen, de voorkant versierd met bonte kunstbloemen. Het kerkboek van de bruid kreeg een ereplaats. Ook de sierlijke karft met twee glazen, eveneens versierd met een bloemetje. Het was alles zo echt feestelijk, zo waardig, zo degelijk en ik voelde mij volkomen op mijn plaats in deze omgeving. En misschien was mijn meesteres wel een beetje trots op mij. Met haar moeder samen vleidde ze nog wat linnengoed in een laadje. En ik zag dat dit met zwarte letters gemerkt was. Haar eigen letters en die van haar a.s. man.

Ik was de trots en de glorie van de huwelijksdag. En toen 's avonds, tijdens het huwelijksfeest op de boerderij mijn grote deuren wagenwijd open gezet werden, zodat een ieder de pracht van wit linnen bewonderen kon. Toen een ieder zich om mij verdrog, toen zuster en vriendinnen een lied zongen, een lied ter ere van bruidgom en bruid, ja toen voelde ik dat ik bij de familie behoorde; dat ik een familiestuk geworden was.

De jaren gingen heen, in mijn laden werden baby- en kinderkleertjes geborgen. Het doopmutsje kreeg een aparte plaats. Vijf keer werd het er uit genomen en na gebruik zorgvuldig

weer opgeborgen. En toen vergeelde het.

De kinderen groeiden op en ik liep wel eens een schram of een krasje op bij hun spel. Maar steeds waren daar de zorgzame handen, die de schade weer herstelden.

En zo stond ik daar na jaren nog in mijn volle pracht, ook, toen zij die mij in haar leven had binnen geleid, was heengegaan. Eerst was daar uit mijn lade het linnengoed genomen, waarop zijn letters in het zwart gemerkt voorkwamen. En enige jaren later ook van haar.

Ik voelde mij eenzaam. De kinderen hadden nooit diè zorg, diè bewondering voor mij getoond als die, welke ik steeds van hun moeder ondervonden had. Maar enige generaties werd ik toch nog geduld. Wel verhuisde ik enige malen, doordat ik aan een dochter, als bruidsgeschenk uit het ouderlijk huis werd meegegeven. En dan herleefde ik nog even weer in de oude glorie op de huwelijksdag van deze dochter. En ondervond ik toch ook weer van haar toegewijde zorg omdat het 'moeders kabinet' was, dat zij in ere wilde houden.

Maar nieuwe tijden brachten ook in mijn omgeving nieuwe dingen. Meubels, waar ik maar moeilijk aan wenen kon, waar ik mij moeilijk bij aan kon passen. De solide, oude boerenstoelen maakten plaats voor imitatie-eiken stoelen. Wat ik onmiddellijk door had en waar ik misschien wel een beetje minachtend op neer keek en waar ik heimelijk wel eens om lachen moest als ze zelfs eenmalig gebruik niet doorstaan konden en armelijk hun gebreken toonden door vroegtijdig uit elkaar te vallen.

Op zekeren dag werd er weer wat nieuws binnen gedragen dat ik eerst alleen maar aan de achterzijde bekijken kon en waarvan ik de bestemming moeilijk kon raden. Ik keek tegen het

dunne vurenhouten achterwandje aan, benieuwd hoe de andere kant er uit zou zien. Even later zag ik nogal veel krullen en versieringen en een 'opzette' met spiegelglas aan de achterkant. 'Waar zetten we dat buffet nu nog neer', hoorde ik zeggen. En toen kreeg ik de schrik van m'n leven. Ik moest plaats maken voor dat 'ding'. Van m'n ereplaatsje in de grote keuken werd ik verdrongen naar de kamer. Hier kwam men bijna nooit. Het was er donker en vochtig. Dit was mij aan te zien, na enige tijd. Mijn glanzend oppervlak werd dof. En ik miste de zorgende hand die mij eens flink in de was zou zetten.

En weer was er bruiloft in zicht. In de kamer waar ik stond werd een groot raam aangebracht, zodat alles er veel lichter en vrolijker uitzag. Maar toen werden er opmerkingen gedaan. Hier het ledikant. Daar de kast en in het hoekje bij het raam de toilettafel. Aldus bedisselde het a.s. bruidje. En toen keken moeder en dochter mij eens aan. Aan hun gezichten zag ik dat ze allebei hetzelfde dachten. Waar moeten we daarmee heen?

'Voorlopig maar in de koestal, die is schoon'. Het was mijn doodvonnis. Onverschillige handen pakten mij op en ik werd geplaatst in de koestal.

'Waren we 't oude bakbeest maar kwijt'. Een opkoper kwam, keek mij even aan, maar waarschijnlijk kwam men niet tot zaken doen, want ik bleef waar ik was.

Het stof ligt duimendik op mij en spinnewebben weven zich om mijn hoofd, met vliegenvuil ben ik bedekt. Ik schaam mij over mijn uiterlijk.

Wie ontfermt zich over mij?

M. M. - H.

Vanwaar die oude gebinten

Vanaf de straat zag ik dat men in Beckum, bij het 'Wapen van Beckum', bezig was met het opzetten en richten van een stel oude gebinten, afkomstig van een oude boerderij.

Het is prettig om daar naar te kijken. Een mooi stukje oud vakmanswerk. Alle onderdelen zijn gemerkt en het past allemaal. Slechts verbonden met houten pennen en keggen, vormt het een stevig geheel. Het is een zeven stijlsgebint.

Vanzelf vraag je direkt, wat moet dat worden en welke boerderij is er voor afgebroken. De eerste vraag is gauw beantwoord, een grote feestzaal in saksische stijl. Waar het vandaan kwam kon mij niet worden verteld.

De 'Veddeler' 1924

Via een contact persoon kwamen wij terecht in Wilsum (Dld.) Op Wilsum 35 stond eens de boerderij de 'Veddeler'. We kregen een paar foto's mee. Waarvan een kort voor de afbraak en een luchtfoto gemaakt in 1924.

De boerderij was bijna 300 jaar oud.
H. J. Eising

De oude gebinten te Beckum

Berflo

Berflo of Berfelo is in Hengelo en Enschede een bekende familienaam. De oorsprong van die naam ligt vermoedelijk in Hengelo. Daar stond tot ongeveer het midden der vorige eeuw een boeren erf met die naam. Het moet een zeer oud erf geweest zijn. In het Schattingregister van 1475 wordt een Bervetlo genoemd en in het verslag van de marke Woolde in 1567. In Hengelo is een wijk naar dit oude erf genoemd, het Berfloés kwartier. Bekende namen zijn de Berflo-beek, Berfloweg en -plein.

Na de laatste oorlog is deze wijk geheel bebouwd. Alle cultuur- en heidegrond, moest voor de nieuwbouw wijken. Met het verdwijnen van die heide, een deel van het Pruisischeveld, verdween ook het laatste stukje heide, dat nog was overgebleven, van het prehistorische grafveld 'De Waarbeek'. Dit grafveld sterkte zich uit vanaf de boerderij de Waarbeek, vermoedelijk tot over de straatweg naar Enschede. In de loop van de tijd zijn de grafheuvels, of tumuli, geëgaliseerd en van de vondsten is weinig genoteerd. Het heeft lang geduurd voor dat men inzag dat, men niet alleen blij mocht zijn met de vondst, maar ook nauwkeurig moest vermelden, wat en waar men iets gevonden had. Door dat gebrek aan inzicht is veel verloren gegaan. Omtrent 1900 waren er bij de Waarbeek nog vijf van deze grafheuvels. De kern van deze begraafplaats heeft vermoedelijk gelegen ten zuiden van de watertoren. De zuid- en zuidwestzijde van deze begraafplaats werd begrenst door een beek. Deze beek komende van Enschede, eerst als Koe-

koeksbeek, dan Waarbeek, Berflobeek enz. Berflobeek juist daar, waar de kern van de begraafplaats werd vermoed.

Wat kan die naam Berflo nu betekenen? Op een kaart van 1882 staat de beek vermeld als BARFLOSCHBeek. Volgens Dr. H. L. Bezoen is barve of baarwe een draagbaar of lijkbaar. Dit is geen verbastering van het woord baar. Dat barwe is gelijk aan het Engelse 'barrow', dat kruiwagen, handkar, heuvel maar ook grafheuvel betekent. In Groningen kent men een baarfkoar.

Het woord baarwe, barwe of barve is in heel het Saksenland bekend.

Nu lijkt het mij niet meer onmogelijk dat, dat Berflo iets te maken heeft met barve dus grafheuvels.

Het Berflo zou dan een open ruimte zijn in een bos, of laag struikgewas, met grafheuvel(s).

'Het Barvelo' zou dan de naam zijn van het grafveld, dat reeds de geschiedenis is ingegaan als dat van 'De Waarbeek'.

Was dat 'lo' misschien de kern van dat grafveld, of wel een heiligdom, waar achter meerdere graven lagen. Het bovenstaande is niet enkel een poging om het woord Berflo te verklaren, het bewijst ook dat \pm 700 jaar voor onze jaartelling hier mensen leefden, die het gebied van Hengelo, als hun woonoord hadden gekozen.

Er is zeker nooit sprake geweest van een grote nederzetting. De woonoordden waren zeer verspreid gelegen. Waarschijnlijker is, dat een bepaald aantal families lang, allicht eeuwen lang, hier hebben gewoond.

Verklaring bij het kaartje:

Dit is verkend in 1881-82. Laatste gew. in 1908.

De Berfloés is hier nog geheel cultuurgrond. Bij het graven van de Ketelplas, is volgens Ir. M. Meyling te Borne een urn gevonden.

Geraadpleegde literatuur:

Dr. C. C. W. J. Hijzeler - 'De ligging en verspreiding van de urnengrafvelden in Twente en naaste omgeving'.

Dr. H. L. Bezoen - 'Taal en Volk van Twente'.

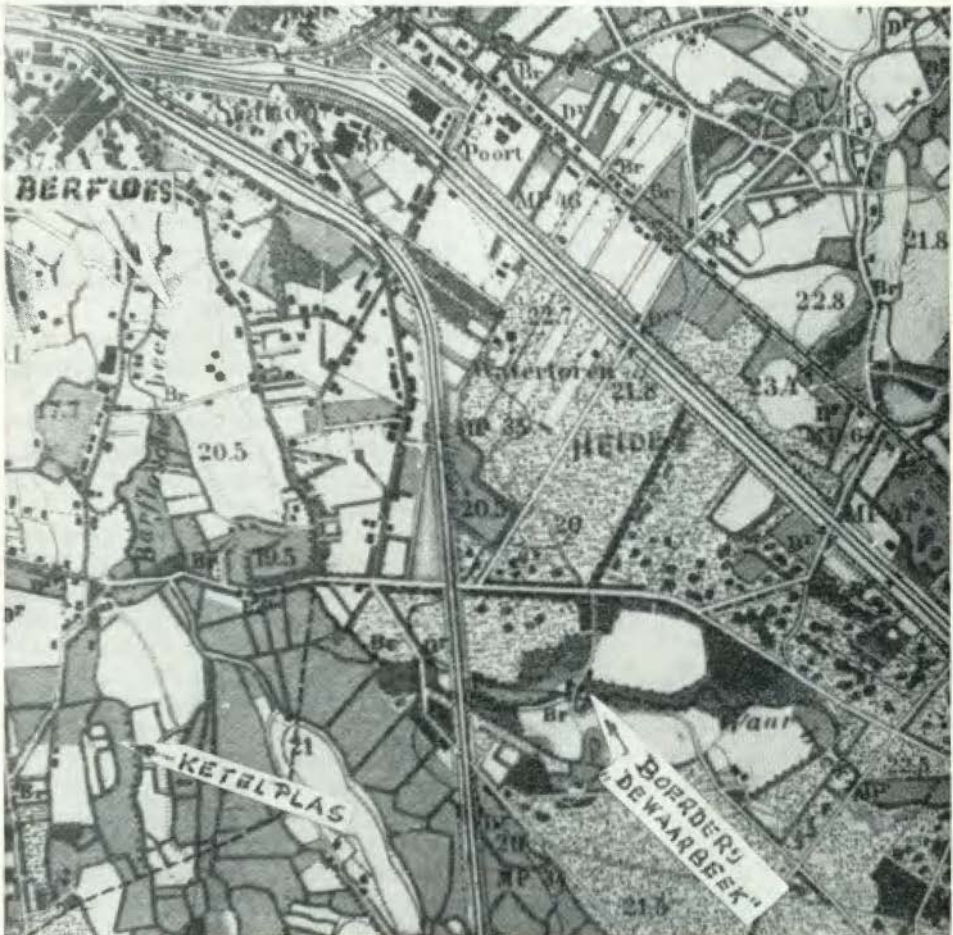
Het 'Gedenkboek van Hengelo 1813-1913.'

E. ter Marsch. 'Het beuksen van Hengel'.

P.S. Komen meer plaatsnamen voor deze uitleg in aanmerking?

Er ligt een Baarlo bij Blokzijl, een Baarlo bij Zwartsluis, en een erve Baarlo in Enterbroek, voor zover het Overijssel betreft.

H. J. Eising.

De bergen van Haaksbergen

Het artikel van de heer D. Jordaan in 't Inschrien blz. 38-41 geeft mij aanleiding iets te zeggen over de conclusies die we kunnen trekken uit de oudste vormen van een plaatsnaam. Haaksbergen heette in 1165 Huckesberge en in 1188 Hockesberge, uit welke vermeldingen we één ding met zekerheid kunnen vaststellen: hier heeft eens een zekere Hucco gewoond, vermoedelijk lang voor 1165. Onzeker is echter wat we onder 'berg' moeten verstaan. In Aold-Hokseberge, het orgaan van de Historische Kring Haaksbergen, Jrg. 2, heb ik gezegd dat men vroeger al gauw van berg sprak waar men nu heuvel zou zeggen.

De heer Jordaan heeft in een volgend nummer gevraagd of 'berg' geen variant van 'borg' kan zijn en daarop heb ik geantwoord dat dit wel mogelijk is. Voorbeelden zijn Wijnbergen, gemeente Bergh in de Achterhoek, dat in 1326 't Goet te Winborch' heette, in 1403 'buyschap van Wynborch' en in 1402 'het goet Wymbergen'. In de buurschap Holthuizen bij Haaksbergen wordt in 1188 het erve Holekenberg vermeld, maar in 1475 lezen we Holkenborch; de afgeleide familienamen zijn Holkenberg naast Holkenborg, en Horkenberg naast Horkenborg. Een laatste voorbeeld is Steunenberg bij Olst, in 1300 Stoneborch.

Wijnbergen en Steunenberg laten ons de overgang 'borg' naar 'berg' zien; Holkenborg die van 'berg' naar 'borg'. De oorzaak is waarschijnlijk dat 'berg' in het Twents als 'barg' wordt uitgesproken, wat makkelijk in 'borg' overgaat.

Zo'n overgang van 'borg' naar 'berg' kan ook in de naam Haaksbergen plaatsgevonden hebben, maar hij is nergens opgetekend. Zolang we zo'n vermelding niet vinden kunnen we niets anders doen dan 'berg' als oorspronkelijke vorm aanvaarden en daarvoor een betekenis te vinden.

In 't Inschrien 2 heb ik voor berg de betekenis 'grafheuvel' geopperd; meer dan een veronderstelling is dit niet, geïnspireerd door Engelse voorbeelden: in English Place-Name Elements, I, 29, wordt vermeld dat 'beorg (or berg) is also used of an artificial hillock, more particularly of a 'tumulus'. Professor G. Niemeyer geeft in zijn Ortsnamen des Münsterlandes, 68 de verschillende mogelijkheden van het begrip 'berg': 'ein 'berg' kann in Flachland lediglich eine flache, zuweilen nur 1-2 hohe Bodenwelle sein; in einzelnen Fällen musz man wohl sogar an eine künstliche Bodenerhebung denken'. Dat kan dus een 'borg' of 'burg' zijn, als verdedigingswerk opgeworpen. Vijf plaatsen zijn met zekerheid bekend als oorspronkelijke borgen o.a. Davensberg, in 1256 Daverenberge, Sassenberg, en Stromberg, de laatste in 1207 vermeld als 'castro Stromberge'; Sassenberg voert hij terug tot de tijd van de heerschappij der Saksen in de achtste eeuw.

Dit kan dus met Haaksbergen ook het geval geweest zijn, maar het kan bij gebrek aan bewijs niet meer dan een vermoeden zijn. Ik voel nu het meest voor de door Niemeyer geopperde betekenis van een enkele meters hoge helling in vlak land, misschien wel de huidige Hones, de hoge es. Wanneer echter de archeologie of een andere wetenschap het bestaan van Huckes burcht bevestigen, dan zal ik mijn mening graag herzien.

Hengelo (O)

B. J. Hekket

De oudste inwoners van Twente

De eerste maal dat de Twenten met name in de geschiedenis vermeld worden is in de tweede eeuw na Christus; een aantal van hen was in Romeinse dienst en bewaakte in Britannië de muur van Hadrianus, die in Noord-Engeland van Carlisle tot bij Newcastle loopt en bestemd was om dit gebied te beschermen tegen de invallen van de Picten uit Schotland. We weten dit van een inscriptie op een steen, die vermeldt dat 'cives Tvihanti' Twentse landslieden, behorende tot de 'cunei Frisiones' Friese troepen, de muur bewaakten; een replica bevindt zich in het Rijksmuseum Twente. Maar dit is een collectieve vermelding van die Twenten, waarvan we niet eens zeker weten of ze wel uit onze streek kwamen.

Honderden jaren later, tussen de jaren 933-966, wordt er een lijst van goederen samengesteld behorende aan het klooster te Werden aan de Ruhr, dat door schenkingen van Karel de Grote vele goederen in Oostnederland verkregen had. Het is het Heberregister, het schattingsregister, dat vermeldt hoeveel iedere pachter aan het klooster betalen moest; een facsimile van dit document vinden we in L. A. Stroink's *Stad en Land van Twente*, p. 112-113. De daar vermelde nederzettingen bestaan vrijwel alle nog; sommige zijn tot dorpen uitgegroeid, andere tot gehuchten en een aantal bestaat nog als erven. In bijna al deze plaatsen worden de pachters genoemd, met enkele uitzonderingen: zo wordt er van Dagingham, Denekamp en Brakkinghem, Breklenkamp vol-

staan met de aantekening '2 respectievelijk 3 homines'.

De namen dragen nog een echt Germaans karakter, d.w.z. ze zijn samengesteld uit twee woorden, die een eigen betekenis hadden; de combinatie echter is dikwijls voor onze begrippen zinloos. Enkele malen treffen we verkorte namen aan, die meestal stammen uit de kindertaal en als 'vleina-men' worden aangeduid, zoals Hemmo, Betti en Boio. Het zijn deze die voortleven in erfnamen als Hemmink, Bettink en Booink; overigens vinden we van de namen uit het register weinig sporen terug in de huidige namen-schat; slechts een enkele maal kunnen we vermoeden dat een erve zijn naam ontleend heeft aan die eerste pachter uit de tiende eeuw.

Nog oudere persoonsnamen kunnen we afleiden uit plaatsnamen: Dagingham bv. komt van Dago, die ter plaatse in een veel vroeger stadium gewoond en gewerkt moet hebben en eerder landeigenaar dan pachter geweest zal zijn.

We beginnen onze tocht in een verdwenen nederzetting Viltorpe of Riltorpe, in de buurt van Oldenzaal, waar Onger, Thiadgrim en Thiadward hun bedrijf uitoefenden. Om met de laatste twee te beginnen, ze hebben het eerste deel van hun naam gemeen: Thiad, de Oudsaksische vorm van het germaanse 'theuda', volk. We zullen het nog verschillende malen tegenkomen. 'Grim' komt van 'grima', masker; later werd dit woord met het begrip 'grim-mig' verbonden. 'Ward' in de tweede naam komt van 'wardu', bewaken, zo-

als we dat nog in het Engelse 'ward' kennen.

Onger stamt van ouder Unger; beide vormen bestaan nog als achternamen. Het tweede deel 'ger' komt van 'gairu', speer, dat we in vele namen zullen aantreffen. 'Un' is verwant met het werkwoord 'gunnen'; dat lijkt zo op het oog heel vreemd, maar het wordt begrijpelijker als we weten dat 'gunnen' ontstaan is uit 'ga-unnan' en in het Middelnederlands nog als 'gheonnen' voorkwam. De 'g' is dus een overblijfsel van het voorvoegsel 'ge'; 'unna' betekende 'geven', van welke betekenis nog iets overgebleven is in het huidige 'gunnen'.

In Mikilunhurst, Mekkelhorst bij Dene-kamp, woonde Thingolf; zijn naam is samengesteld uit 'thinga' en 'wulfa', wolf; 'thinga' is 'ding', maar dan moeten we denken aan 'rechtsgeding' of aan het werkwoord 'bedingen'. In Baniŋgi, Beuningen, treffen we Berhtgot, een samenstelling van 'berhta', uit te spreken 'berchta', schitterend, en 'goda', goed.

Weer dichterbij Oldenzaal, in Stuteslo nu het erve Stuthof, woonde Wigheri, waaruit we gemakkelijk Wicher of Wieger herkennen; samengesteld uit 'wiga', strijd, en 'her', van 'harja', krijgsman.

We trekken zuidwaarts, naar Lutheri, Losser, waar we Dagmar en Hrodegeld als schatplichtigen aantreffen. Dagmar bestaat nog als voornaam, naast Dagogmar en is samengesteld uit 'daga', dag, en 'maru', vermaard. Bij 'daga', in Scandinavië nog bekend in de voornaam Dag, moeten we bedenken dat het woord vooral de betekenis 'licht' had. Hrodegeld, uitgesproken 'chrodegeld', was beroemd, van 'hrothi', roem, niet om zijn geld, maar eerder om zijn offervaardigheid of wellicht zijn bereidheid om belasting te betalen; 'geld' betekende toen vooral 'vergelding,

offervaardig'; de betekenis 'betaalmiddel' stamt uit veel latere tijden.

We blijven in de buurt van Oldenzaal, bij de Lutte, waar het hoofderve Elvetri, nu de Monnikhof in de Elfterheurne drie hoofdbewoners had: Ricbraht, Egmund en Hatharadis. Van dit drietal namen bestaat de tweede nog, met als variant Egmond, ontstaan uit 'agi', zwaard en 'munda', bescherming. Ricbraht bevat de elementen 'rikja', rijk maar toen 'heerser' betekend, en 'brahta', variant van 'berhta', schitterend. Uit deze naam heeft zich Ribbert ontwikkeld, nu nog als familienaam bekend naast Ribberink.

Hatharadis bestaat uit 'hathu', strijd en 'radi', raad, een samenstelling die ons niets zegt.

Ook in de buurt was Hari, nu het erve Haarman, bewoond door Godwini en Bliithrad. De eerste voornaam kennen we nog als Godewijn of Godwin, uit 'goda', goed, en 'wini', vriend, wat tenminste een zinnige betekenis oplevert. Misschien geldt dat ook voor Bliithrad, uit 'bliithi, blij, en 'radi', raad, de bringer van goede raad; echter, raad betekende ook wel 'stemming', wat de naam nog meer zin geeft.

In Fletharrothe, niet Fleringen, maar het erve Scholtefleer, vinden we Odwald; 'od' komt van 'audo', grond, en 'walda' betekende 'heersen'; hier rijst het beeld van een grondbezitter voor ons op.

Multeri, de huidige Molthof had twee bewoners: Athulward en Boso; de eerste bestaat uit 'athal', adel en 'wardu'; de tweede is een vleinaam, van 'bosi', boos; een naam als Beusink is hiervan afgeleid.

Als laatste pachter om Oldenzaal vinden we Gerolf op Crucilo, nu het Kruisselt; de elementen van zijn naam zijn 'gairu' en 'wulfa'; de voornaam bestaat nog, met de meer bekende variant Gerlof.

Bij Vuluh, Volte, treffen we aan:

Thiadger, van 'theuda' en 'gairu' en Elfward; 'elf' komt van 'alfi', dat echter eerder 'natuurgeest' dan een elfje uit een sprookje betekende.

Rohthem, Rossum, werd bebouwd door Thiadmund en Grimwald; alle vier naamselementen zijn boven vermeld.

Bij Riatnon, Reutum, vinden we Thiadoni, van Thiado, een verkorte vorm van een samenstelling met 'theuda'.

We gaan op Enschede aan en vinden bij Loninghere, Lonneker, Effuk en Wilger; de eerste naam heeft een vreemde spelling, maar komt van Effiko, variant van Aviko, vleinaam van Ava, van een woordstam 'af' met onbekende betekenis; Wilger komt van 'wilja', wil en 'gpiru'; het erve heette nog in 1545 Wiger, wat misschien door afslijting van Wilger ontstaan is; nu heet het Voortman.

Bij Twegloe, Tweekelo, vinden we Wigger; in Thrinon, Driene, Gerbrandis en in Hasloe, Hasselo Wendilger, Radger en Udold. Wigger is boven vermeld; Gerbrand, welke voornaam nog bestaat, is samengesteld uit 'gairu' en 'branda', zwaard en Wendilger heeft als eerste bestanddeel 'wendel', dat vermoedelijk van de volksstam der Wendelen, ons beter bekend als Vandalen stamt. Radger, uit 'radi' en 'garru' spreekt voor zichzelf, maar Udold is een wat vreemde figuur. De stamwoorden zijn 'ud', van onbekende betekenis en 'waldu'; de voornaam Udo stamt hiervan, en daarmee de familienamen Udink en Uunk.

In Fahsi, Vasse en Manari, Mander vinden we Boio en Betti, echte vleinamen; Boio komt waarschnijnlijk van Bodo, 'gebieder', en Betti van 'badu', strijd.

Misschien leeft de naam Boio voort in die van het erve Booink bij Geesteren. Bij Lamesloe, Lemselo, woonde Ricbern; de naam bestaat uit 'rikja' en

'berin', beer een volkomen onbegrijpelijke samenstelling.

Tenslotte vinden we bij Albergen Hemmo, vleinaam afgeleid van 'haims', heem, nederzetting, en bij Sindron, Zenderen, Marckrick, van 'marca', dat 'marke, grens' betekende, maar ook 'paard', en dan verwant is met 'mara' dat we in 'maarschalk' nog kennen en in merrie, het tweede deel van de naam, 'rikja', heerser, maakt de betekenis 'mark' logischer. In Darloe, Daarle bij Hellendoorn vinden we Werinbraht, van 'Warin', waarschijnlijk het werkwoord 'weren' en 'berhta'.

Van alle namen zijn de samenstellende bestanddelen vermeld, en we hebben gezien dat de combinaties vaak onbegrijpelijk zijn. Dat was ook al zo in de tiende eeuw; de namen waren al traditioneel geworden en de kinderen uit die tijd kregen hun naam door vernoeming naar grootouders en andere familieleden, waarbij men gewoon elementen van de namen van verschillende verwanten samenvoegde. Heette de ouders Adelward en Hildegond, dan kon de zoon Adelgond of Hildeward genoemd worden; zo zijn de vreemde combinaties ontstaan. Een tweede lijst van Werden stamt uit de elfde eeuw; de daarin voorkomende namen zullen in een volgend artikel besproken worden.

Hengelo (O)

B. J. Hekket

De havezathe Dubbelink bij Delden

Naar aanleiding van het artikel Arend de Reiger in 't Inschrien, 5e Jrg. nr. 2, mocht ik van ons medelid de heer L. J. F. Wennekink te Azelo de volgende mededeling ontvangen:

De eerste vermelding van Dubbelink vond ik in het Schattingsregister van Twente van 1475, het wordt dan vermeld als Dubbelding en is aangeslagen voor de volle aanslag, te weten 2 schilden.

Op de markevergadering van 22 september 1807 te Azelo werd besloten een nieuwe school te laten bouwen, maar daar zulks niet voor het aanstaande voorjaar kon geschieden en er gezorgd moest worden voor een lokaal om school te houden, 'zoo nemen Goedsheeren en Erfgenamen de vrijheid, om den Heere Grave van Wassenaar als heer van Dubbelling te verzoeken, om de goedheid wel te willen hebben, van te permitteeren dat er gedurende het winterseizoen in de Kamer op Dubbelling school mooge worden gehouden'.

Dit mocht en in 1808 werd aan A. Nijland en G. Visschedijk voor het maken van 'tavel' en banken voor de school in Dubbelling Kaamer *f* 35 en 17 stuivers betaald en aan Jan ten Zeldam voor geleverd hout *f* 28 en 16 stuivers. Pas op 14 augustus 1810 wordt de rekening voor het maken van een nieuwe school van *f* 650,- en van 'tavels' en banken voor de nieuwe school groot *f* 32,- goedgekeurd en uitbetaald aan F. ten Zeldam.

Op 1 juli 1812 werd schoolmeester te Azelo Jan Stokkers. Hij woonde tot zijn dood in 1923 op het z.g. meesterhuis, eigendom van Twickel. Dit huis

staat er nog en volgens overlevering is het middengedeelte van dit huis een bijgebouw of deel van een bijgebouw van de havezathe Dubbelink geweest. Er zou aan beide zijden zijn aangebouwd. Dat het middengedeelte een heel andere bouwwijze heeft, is nog duidelijk te zien. Ook staat er nog een spieker, volgens overlevering een bakspieker. Een afbeelding, tekening van Jan Jans, is te vinden in het hiervoor gemelde Schattingsregister van Twente.

De huidige boerderij Dubbelink is midden vorige eeuw verplaatst naar de huidige plek. Ook volgens overlevering heeft zij gestaan binnen het omgrachte gedeelte van de havezathe, evenals een schuur, die pas in deze eeuw is afgebroken. Oude mensen van ruim 70 jaar kunnen nu nog vertellen, dat er in hun jeugd de loop van de grachten duidelijk te zien was.

Tot zover de mededeling van de heer Wennekink.

D. Jordaan J.G.H.zn.

De...
D... bij...

**Hier had
uw artikel
kunnen staan**

Boek en blad

Twentsche Courant 1973

2.6 Restauratie Teijlershuis tegen eind 1973 voltooid; 13.6 Het Stift Weerselo nu beschermd dorpsgezicht; 15.6 Kans op verhuizen van Museum Buurtspoorweg; 28.6 Johan Buursink 65 jaar; 14.7 Nog één keer de spa in 't Buurserveen gestoken; 19.7 Boekje van Gustaaf Klaas: Glorie en ondergang van Drostenhuis Ootmarsum; 17.7 N.H. Kerk Borne krijgt dit najaar wandschildering terug; 24.7 B. J. Weu-link hoedt laatste schaapskudde Overijssel; 25.7 Twaalf apostelen achter kalk in kerk te Eibergen; 11.8 Cichorei van Tusveld veel gevraagd produkt uit Borne; 18.8 Met bouwzicht en pikstrik rogge maaien als vroeger; 25.8 We hebben de klop van de dorsvlegel weer gehoord.

Tubantia 1973

30.5 Bidden voor goede oogst (Denekamp); 13.6 Het Stift aangewezen als beschermd dorpsgezicht; 23.6 Slag bij Stadthohn: Bloedig treffen vlak bij Nederlandse grens; serie B. J. Hekket 'Wat betekent...'; 2.6 Jonge Poerink; 9.6 Ter Bogt; 16.6 Ter Hellen, 23.6 Jebbink, 30.6 Dimmendaal; 14.7 Aaftink; 21.7 Beeftink; 28.7 Nij(en)huis.

Dagblad van het Oosten 1973

2.6 Almelo had eens bloeiende sigarenindustrie; 27.6 Restauratie oude pastorie in najaar, Historisch Kerkplein ten prooi aan verwaarlozing; 6.7 Warmelo niet warm, wel mooi en rustig; 16.7 Werk Jos Beeling uit Almelo weg; 23.7 Wierdenseveld houdt de schaapskudde en z'n herder; 23.7 Oude Ambachten, Jan Smoes: klompen maken; 23.7 Interessante expositie in Markelose dorpsschool; 13.8 In Groot Dochteren (Gld) sporen (laat-) Romeinse nederzetting gevonden; 18.8 Welke invloed hadden Oranjes op Russische vloot in de 18e eeuw?; 23.8 Kap is van de Pelmolen (Rijssen); 29.8 Aan Bornerbroeksestraat draaide eeuw geleden een stoomkatoenspinnerij. Serie G. J. Eshuis 'Zwertochten door de Vechtvallei': 2.6 (36) Belten waren vijanden die men liever liet slapen, 16.8 (37) Woonde op het Raatmink eens een Derk van Reedse?, 30.6 (38) Verhuisde het Ludolwing van Diffelen naar Reeze?, 14.7 (39) Hoe het aloude Ludolwing aan de naam Stoeten kwam, 28.7 (40) Waar stond het al in 1675 genoemde 'spijker

in Reeze?', 11.8 (41) Woonden de 'Brinksitters' inderdaad op de Brink?, 25.8 (42) Middeleeuwse hoeven in Reeze werden 'versplit'.

Bodemvondsten

Gem. Denekamp. Onlangs vond G. J. Eshuis op een diepgeploegd perceel bij de Steenberg te Nutter een complex neolithische vuursteen. Dit complex is samengesteld uit kernstukken, afslagen en enige artefacten, waaronder een grote pijlspits met holle basis en een tweezijdig geretoucheerd mesje. R.O.B., Amersfoort/Rijksmuseum Twente, Enschede (A. D. Verlinde).

Beurs

Gevraagd ter overname:

1. 't Beuksken van Hengel, door E. ter Marsch uitg. E. Broekhuis en Zonen, 1935 Hengelo (O).
2. Pastoor J. P. Geerdink - Bijdragen geschiedenis Archidiaconaat en Aartspriesterschap van Twenthe.
3. Ds. G. Heeringa - Uit het verleden der Doopsgezinden in Twente, Borne.
4. Snuif C. J. verzamelde bijdragen tot de geschiedenis van Twenthe. Amsterdam 1930.

Th. L. M. v. Stapele, Javastraat 24, Hengelo (O).

Agenda

Palthehuis Oldenzaal

Museum is geopend dinsdag t/m vrijdag 10.00 - 12.00 uur en 14.00 - 17.00 uur, zaterdags en zondags van 14.00 - 17.00 uur. Maandags gesloten.

Evenementen Textielmuseum Enschede

4 oktober t/m 28 oktober: de gouden naald tentoonstelling van creatief naaldwerk (libelle) Kwis voor de Jeugd in de kerstvakantie, waarbij de schooljeugd vrije toegang heeft. Museum is geopend: dinsdag t/m zaterdag 10.00 - 12.00 uur en 14.00 - 17.00 uur, zondags van 14.00 - 17.00 uur. Maandags gesloten.

Stichting Historische Sociëteit

Enschede - Lonneker. Secr. D. Taat, Demmerskamp 29, Lonneker. Sociëteitsavonden en vergaderingen op vrijdagavond: 21 sept., 2 okt., 2 nov., 14 dec.

Twentse Werkgemeenschap voor Archeologie en Historie

Vanaf oktober weer elke 3e vrijdag vergadering in de Openbare Leeszaal, Hofstraat 37, Almelo. Secr.: Geraniumstraat Hengelo (O), tel. 05400 - 20821

Stichting Heemkunde voor Ootmarsum en O. Stobbenkamp 13, Ootmarsum.

Museum en Los Hoes zijn geopend van maandag t.e.m. vrijdag van 9.30 - 12.00 en 14.00 - 17.00 uur, zaterdags van 14.00 tot 17.00 uur.

Twents-Gelders Textielmuseum

Espoortstraat 182 Enschede. Het museum is geopend van dinsdag t.e.m. zaterdag van 10.00 - 12.00 en 14.00 - 17.00 uur op zondag van 14.00 - 17.00 uur.

Contributie

De administratrice verzoekt de abonnee's die het abonnementsgeld over 1973 nog niet hebben betaald, dit vóór 1 december 1973 te voldoen. Voor leden van de Oudheidkamer is het abonnementsgeld in de contributie begrepen.